

IV Міжнародна науково-практична конференція
«Філологія XXI століття: теорія, практика, перспектива»
24 квітня 2015 року, м. Одеса

Ковбасюк Л.А.

кандидат філологічних наук, доцент
Херсонський державний університет

**НОВІТНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОНОМАСТИЧНОГО ПРОСТОРУ
СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

Власна назва будь-якої мови дає унікальну можливість донести через віки інформацію про історичних діячів, історичні події, певну територію, заселену конкретним етносом або народом, його культуру, побут, вірування тощо. Власна назва (онім) є об'єктом дослідження особливої галузі лінгвістики – ономастики, що вивчає будь-які власні імена, історію їх виникнення, розвитку і функціонування, а також поширення і структури онімів у мові і мовленні, у літературній і діалектній сферах. Порівняно з іншими філологічними науками, ономастика (Namenkunde/Namenforschung/Onomastik/Onomatologie) є досить молодого, а тому багато аспектів залишаються не з'ясованими та привертають до себе увагу багатьох сучасних дослідників німецької мови [1; 2; 4; 8; 10].

Відомо, що ономастика є міждисциплінарною галуззю лінгвістики, оскільки поєднує в собі культурологічні, історичні, етнографічні, соціологічні, психолінгвістичні та ін. знання [10, S. 7-9]. Особливий статус онімів у мові, що зараховуються до розряду повнозначних лексичних знаків, однак, різко протистоять останнім як за своїм значенням, так і за сферою й обсягом функціонування, займаючи периферійне положення в лексиці будь-якої мови [6, с. 85], а також інтерес, який вони викликають у лінгвістів, призводять до формування різних галузей ономастики з чітко окресленими об'єктами вивчення, багатоаспектними проблемами і методами досліджень.

До основних галузей ономастики як у вітчизняній лінгвістиці, так і в германістиці, належать: 1) антропоніміка, 2) топоніміка та 3) етніміка. Антропоніміка вивчає антропоніми (власні назви людей, по батькові, прізвища, прізвиська, псевдоніми), напр. *Altmann, Biedermeier, Hans, Frida* тощо. Вона досліджує етимологічні, семантичні та словотворчі особливості утворення антропонімів, основні принципи номінації людини, шляхи переходу апелювання в антропоніми, і навпаки, діахронічні характеристики антропонімів, функціонування тих чи інших антропонімів у мові на різних етапах її розвитку. Топоніміка вивчає походження, значення та функціонування топонімів, тобто власних назв будь-якого географічного об'єкта, напр., *die Donau, der Bodensee, der Bayerische Wald*. Топоніміка досліджує будь-яку географічну назву, перш за все, з позиції функції індивідуалізації, ідентифікації певного географічного об'єкту поміж їм подібних, що локалізують його та оцінюють з різних точок людського зору. Топоніми мають велике пізнавальне значення, оскільки їх поява і розвиток пов'язані із загальною історією народу, його культурою, релігією, економічним розвитком тощо [5, с. 182]. Етніміка є історичною дисципліною, що залежить від розвитку археології, етнографії та спеціальних історичних дисциплін, оскільки вивчає етніміми, тобто назви етносів (*die Deutschen, die Schweden*), окремих етнічних груп (*die Friesen, die Schwaben, die Sorben*), етнічних територій (*Friesland, Niederlausitz*), країн (*Deutschland, Österreich, die Schweiz*) тощо.

До найбільш молодих галузей ономастики, що здобули особливої уваги з кінця ХХ століття, належать: 1) літературна ономастика, або поетична ономастика та 2) когнітивна ономастика. Літературна ономастика (*literarische Onomastik*) виокремилась у наукову дисципліну відносно недавно та займається вивченням специфіки ономастичного простору, тобто сукупності всіх онімів, у будь-яких художніх текстах. Зазначимо, що сама назва нової галузі – літературна ономастика (літературно-художня ономастика або поетична ономастика) до цього часу залишається дискусійною і невизначеною остаточно. Вагомий внесок в розвиток цієї галузі вітчизняної ономастики зробив

В.М.Калінкін, розробивши теоретичні основи поетичної ономастики, а саме методологічної бази теоретичного осмислення семасіології і поетики оніма [2]. На думку В.М. Калінкіна, предметом вивчення поетичної ономастики є поетонім, трансформована власна назва художнього твору, в якому повинні бути відображені такі істотні моменти, як: 1) вторинність (“фіктивність”); 2) віднесеність до мовлення; 3) рухливість семантики; 4) базовий характер в термінотворчості [2, с. 54].

Головими питаннями, що досліджуються німецькими лінгвістами, є класифікація онімів з урахуванням денотата та їхнє функціонування в художньому просторі текста [8; 9]. Серед недостатньо вивчених питань германістики залишається аналіз конотативних онімів німецької мови (історичних топонімів, національних символів та ін.) у художній літературі та фольклорі.

Упродовж останнього часу усе більшу увагу мовознавців привертає мовна концептуалізація знань людини про світ і про своє місце в цьому світі. Актуальність когнітивного підходу до вивчення мовних явищ призвела до виникнення нової лінгвістичної галузі – когнітивної ономастики, що поєднує досягнення ономастики й когнітивної лінгвістики. Серед сучасних вітчизняних досліджень, що присвячені вивченню онімів з когнітивних позицій, варто згадати ґрунтовну докторську дисертацію О. Ю. Карпенко «Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв» [4].

Власні назви будь-якої мови трансформуються, зазнають переробки, стаючи концептами ментального лексикону. Когнітивна ономастика, з позиції О.Ю. Карпенко, вирішує певне коло проблем, найважливішими серед яких є: 1) буття власних назв у ментальному лексиконі; 2) форми концептуалізації власних назв; 3) форми та функції онімічних концептів у мові мозку; 4) способи організації онімічних концептів у онімічні фрейми на ґрунті уніфікованих конструкцій знань про їх зв’язки з позамовними носіями тощо. Крім того, когнітивна ономастика має певну своєрідність завдяки таким «специфічним прикметам онімів, як: 1) їх величезна кількість (власних назв у кожній мові є

мінімум у тисячу разів більше, ніж загальних); 2) їх однореферентність (кожна власна назва має тільки одного носія) та 3) відсутність у них семантичного дна (власна назва не виражає поняття, а отже й не має семантичних обмежень: уся інформація про денотат охоплюється його назвою, що слугує фактично завжди заголовком усього семантичного обсягу даного конкретного денотата)» [3, с. 396-397]. У сучасній германістиці існує незначна кількість лінгвістів, які розглядають оніми з позиції когнітивної ономастики [7].

Важливе значення для проведення аналізу онімів відіграє вибір методів дослідження. Сучасні лінгвісти використовують у своїх дослідженнях комплексний підхід до аналізу онімів. Н.В. Васильєва пропонує використовувати інтегрований підхід до онімів, що базується на понятті «ономастична інформація», тобто комплексі знань носія мови, до якого входять інформація про онім як мовну одиницю, інформація про денотат, а також асоціації (конотації), якими оперує онім для окремого носія мови або лінгвокультурного співтовариства [2, с. 5].

Окрім поняття «ономастичної інформації» в основу інтегрованого підходу до власної назви в тексті покладено багаторівневий підхід до структури тексту, вихідним положенням якого є уявлення про текст як продукт мовленнєвої діяльності людини, яка є частиною комунікативної діяльності і обумовлена цілями та задачами комунікації. Дослідження показує, що виокремленні рівні структури тексту можна представити як простір реалізації окремих мовних одиниць та їхніх функцій й одночасно як базис для аналізу власної назви в тексті. Такий багаторівневий підхід до власної назви в художньому тексті дозволяє отримати інтегроване уявлення про функції одиниць в усіх шарах тексту, водночас припускаючи розгляд власної назви в рамках мікротекстології – ближнього оточення власної назви – та макротекстології, коли простором для реалізації властивостей та функцій власної назви є цілий текст [2].

Отже, ономастичний простір сучасної німецької мови має великий потенціал для подальшого вивчення з урахування новітніх здобутків як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів у площині когнітивної ономастики та

літературної ономастики. Важливу роль при аналізі онімів має відігравати також певна «ономастична інформація», що дозволяє встановити функції онімів в художньому тексті.

Список використаної літератури:

1. Васильева Н.В. Собственное имя в тексте: интегративный подход : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка»/ Васильева Н.В.; Ин-т языкознания РАН. – М., 2005. – 46 с.
2. Калинин В. М. Поэтика онима / В. М. Калинин. – Донецк: Юго-Восток, 1999. – 409 с.
3. Карпенко О. Ю. Засади когнітивної ономастики / О. Ю. Карпенко // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 2007. – Вип. 356–359. – С. 396–401.
4. Карпенко О.Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв: дис. ... доктора філол. наук : 10.02.15 / Карпенко Олена Юріївна. – Одеса, 2006. – 416с.
5. Ковбасюк Л.А. Топоніми з компонентом «кольороназва» у німецькій та англійській мовах / Л.А. Ковбасюк. // Проблеми зіставної семантики: Зб. наук. ст. – Київ: Видав. центр КНЛУ, 2007. – Випуск 8. – С. 182–188.
6. Уфимцева А.А. Лингвистическая сущность и аспекты номинации / А. А. Уфимцева, Э.С. Азнаурова, Е.С. Кубрякова [и др.] // Языковая номинация. Общие вопросы. – М.: Наука, 1977. – С. 7 – 97.
7. Ernst P. Wörter und Namen im mentalen Lexikon. Namenkunde und Kognitive Linguistik. / P. Ernst. // Namenforschung morgen. Ideen, Perspektiven, Visionen. – Hamburg : Barr, 2005. – S. 37-44.
8. Jurka F. Literarische Onomastik: Aspekte der literarischen Onomastik am Beispiel der Namengebung in J. W. von Goethes «Wilhelm Meisters Jahre» / Jurka F. – Norderstedt : GRIN Verlag, 2009. – 75 S.
9. Kohlheim V. Die literarische Figur und ihr Name / V. Kohlheim // Namenkundliche Informationen. – 2007. – 91/92. – S. 97–127.

10. Mitterauer M. Traditionen der Namengebung: Namenkunde als interdisziplinäres Forschungsgebiet / M. Mitterauer. – Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 2011. – 270 S